

كوردو ريكخستنهوهى سوپاى عيراق

15-06-2020

نووسه ره كان

ناوه ندى ليكوئينه وهى رووداو

كورتە : له رۆژانى رابردوودا حكومهتى عيراق فهريق روكن عهبدولئه مير ره شيد ياره لئاي له شوينى عوسمان غانمى وهك سه روكى ئهركانى سوپا راسپارد. ئه مهش جار يكي ديكه سه رنج بو سه ر پيشنيلكردى ريكاره دهستوور ييه كانى ديار يكردى فه رمانده كانى سوپا راده كيشيت كه له عيراقدا خهريكه ده بيته باو.

د.ههلمەت غەریب-

راویژکار لە ناوەندی لێکۆڵینەوهی رووداوا |

دەستپێک

لە رۆژانی رابردوودا حکومەتی عێراق فەریق روکن عەبدولئەمیر رەشید یارەلئای لە شوینی عوسمان غانمی وەك سەرۆکی ئەركانی سوپا راسپارد. ئەمەش جاریکی دیکە سەرئەج بۆ سەر پێشێلکردنی رێکارە دەستوورییەکانی دیاریکردنی فەرماندەکانی سوپا رادەكێشیت كە لە عێراقدا خەریكە دەبێتە باو.

لەدوای 2005 و نوسینەوهی دەستوور، لەچەند قۆناغی جیاوازا، فەرماندە سەربازییەکان لەدەرەوهی بنەما دەستوورییەکان دامەزرێنراون و لە جیاتی رێکارە دەستوورییەکان بە وەكالت دانراون و ئەمەش زیاتر بۆ بەدیھێنانی ئامانجی سیاسی بوو كە دەتوانیت مەترسی بۆسەر سیستەم و ئەو بەھایانە درووستبكات كە عێراقی دوای 2003ی لەسەر بنیات نراو. سوپا گەرنگترین كۆلەكە دەولەتە بۆ مانەوه و ئامراز بەرگریکردنە لەبەھایانە دەولەت، ھەربۆیە، زۆربە دەولەتانی بێجگە لەوانە تۆتالیتار و دیکتاتۆرین، ھەولەدەن سوپا لە ھەموو مەملەتیەکی نیوخۆیی بەدووور بگرن. ئەم پەرنسیپە وەك تێكست لە بۆلەتەری یاسای دەولەتدا كە دەستوورە جێی بۆکارووتەوه بەلام، لەرووی کردارییەوه زۆرجار، سوپا بۆ ئامانجی سیاسی و یەكلاکردنەوهی مەملەتی سیاسی بەکارھاتوو.

یەكەم: ھەلویستی دەستووری عێراقی

بە پێی بەرگی پێنجەم لە مادە (61) دەستووری فیدرالی یەكێك لە تاییبەتمەندییەکانی ئەنجومەنی نوێنەران بریتیە لە رەزامەندی دەپیرین لەسەر دامەزراندنی فەرماندەکانی سوپا لەوانە سەرۆکی ئەركانی سوپا و یاریدەدەرەکانی و فەرماندە فیرقەکان بەسەرەوه و سەرۆکی دامەزرادە ھەوالگری ئەویش لەسەر پێشنیاری ئەنجومەنی وەزیران. بەلام لەدوای 2006و تا ئیستا تەواوی فەرماندە سەربازییەکان كە دەستور دیاری کردووە رەزامەندی پەرلەمانیان بۆ وەرنەگراوە و زۆربە پۆستەکانی وەزارەتی بەرگری عێراق جگە لە وەزیر، بە وەكالت بەرپۆھەراون و لە جیاتی رێکارە دەستوورییەکان، لەرپی "دانان بە وەكالت" كە بە واتایەك پشنگوویخستنی پەرلەمانە دانراون. ھۆكاری ئەم بابەتەش بۆ ئەو تێروانییە تۆتالیتاریە دەگەرتەوه كە دەپۆھەو ھەمیشە سوپا وەك ئامرازێکی سیاسی بۆ یەكلاکردنەوهی مەملەتیەکان بەکارھێنریت. عەرابی ئەم بیرو تێروانییە نوری مەلکی سەرۆكۆھەزیرانی پێشوتری عێراق بوو. سەرباری ئەوێ كە رەزامەندی پەرلەمان لەرووی دەستوورییەوه بەندە بە رەچاوكردنی مادە (9) دەستور كە جەخت لە ھاوسەنگی و نوێنەرایەتی پێكھاتەکانی كۆمەلگای عێراقی لەناو سوپا دەكاتەوه كە دەبێتە رێگری لە سەرۆكۆھەزیران لەوێ كە بە خراپی سوپا بەكار بێنیت، ھەمیشە سەرۆكۆھەزیرەکانی عێراق خۆیان لە دامەزراندنی فەرماندەکانی سوپا بە شێوھەکی فەرمی لەرپیگە پەرلەمانەوه بەدووورگرتووە. سەرۆكۆھەزیرانی ئیستا عێراق چوارسال سەرۆکی دامەزرادە ھەوالگری بوو بۆ ئەوێ رەزامەندی پەرلەمانی لەسەر بێت ئەمانە ھەمووی سەرپێچە بۆ دەستوری عێراق و دەبێت كۆتایی بە دامەزراندنی فەرماندەکانی سوپا بە شێوھە وەكالت بێت و پێوستە ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران ئەو سەرپێچییە سەرۆكۆھەزیرەکان بۆ دەستوور راست بکەنەوه، بەتایبەت كە ئیستا دەرئەتێکی لەبار بۆ چاكسازی و رێكخستەوهی دامەزرادەکانی دەولەت ھاتۆتە گۆرێ.

دووەم: كورد و چۆنیەتی رێكخستەوهی یەكە سەربازییەکان

عێراق پێش ھاتن و دەستبەسەرگرتنی نیوھی خاکی لەلایەن داعشەوه خاوەنی 21 فیرقە سەربازی بوو. تاراھەبەکی كەم كورد و پێكھاتەکانی دیکە پێگەھەکیان تێدا ھەبوو. لەنیو ئەو 21 فیرقەھەدا، 2 لەفەرماندە فیرقەکان لە نەتەوهی كورد بوون، جگە لەوێ سەرۆکی ئەركانی سوپا و دامەزرادە ھەوالگری و ئەمەنی نھینی وەزارەتی بەرگری كوردبوون بەلام ئیستا، پێگە كورد لە سوپادا تەواو لاوازە. بەجۆرێك ئیستا لەكۆی 21 فەرماندە فیرقە لە سوپادا یەك كوردی تێدا بە فەرماندە فیرقە (20) ھەلەنەنەوا سەرباری ئەوێ لەكۆی (7) فەرماندەیی ئۆپەراسیۆن لە عێراقدا ھێچ یەكێیان كورد نین لە (80) لیوا لەناو فەرماندە فیرقەكاندا تەنھا پێنجیان كوردن لەناو فەرماندە ئۆپەراسیۆنەكاندا تەنھا یەك كورد پۆستی فەرماندە فەوجی ھەبە لە فەرماندە ئۆپەراسیۆنەکانی نەینەواوھەرچیش تاییبەت بێت بە ناو دیوانی وەزارەتی بەرگری ئەو یاریدەدەری سەرۆکی ئەركان بۆ مەشق و راھینان لەنەتەوهی كوردە و ھەرەوھا بەرپۆھەری ھەوالگری و ئاسایشی سەربازی لەناو وەزارەتی بەرگری بەپەلی لیوا كوردە، تەواوی پۆستەکانی كورد لەسوپادا بریتی بوون لەمانە ھەمووشیان بەوەكالت دانراون كە دەكاتە رێژە 2% كەمتر. ئەمە لەكاتێكدا لەسەرەتای

دروستکردنه‌وهی سوپادا كورد پېنگه‌به‌كى باشى تېدا هه‌بوو زور پۇستى هه‌ستيار وگرنگ به‌دهستى كوردوهه بوو به‌لام (حه‌يدەر عه‌بادى) سه‌رۆكوه‌زيرانى پېشووترى عىراق ئه‌و پۇستانه‌ى به‌فه‌رمانده‌ى عه‌ره‌بى شيعه پرکردوهه و پېنگه‌ته‌ى كوردى لى دوورخسته‌وه.

به‌كېكى ديكه له‌گرفته‌كانى سوپا مه‌سه‌له‌ى ده‌مه‌زراندى فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونه سه‌ربازيه‌كانه كه بو به‌كه‌مجار (نورى مالكى) سه‌رۆكوه‌زيرانى پېشووتر ده‌ستپېنگرد، ئه‌ويش له‌پېناو ده‌ستبه‌سه‌راگرتنى ده‌سه‌لاتى مه‌ده‌نى پارېزگاگان، فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونه‌كانى به‌شيوه‌ى سه‌ره‌خۆ درووستگرد وه‌ك فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونى (ديجله) و له‌چوارچيوه‌ى هه‌ر پارېزگايه‌كيشدا فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونى دروست كرد، ئه‌مه‌ دۆزينه‌وه‌ى چوارچيوه‌يه‌كى نامۆ ناپاسايى و ناده‌ستوورى بوو بو پېنگه‌ته‌ى سوپا وده‌رفه‌تى زياترى بو ره‌خساند تا به‌ته‌واوى ده‌ست به‌سه‌ر پارېزگاگاندا بگريئ و ده‌سه‌لاتى مه‌ده‌نيش تا راده‌يه‌ك له ئيداره‌ى شاره‌كان وه‌ربگريئته‌وه. له‌سه‌رده‌مى (حه‌يدەر عه‌بادى) دا كۆمه‌لى فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونى ديكه‌ش دامه‌زران و ئىستا كار گه‌يشتۆته ئه‌وه‌ى كه شيوازى رېكخستنى به‌كه سه‌ربازيه‌كانى سوپا ته‌واو ناده‌ستووريبه. بۆنموونه فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونه‌كانى كه‌ركووك ده‌سه‌لاتى ئه‌منى ته‌واوى پارېزگاگه‌ى لايه و پارېزگار كه سه‌رۆكى ليژنه‌ى ئه‌منيه هېچ ده‌سه‌لاتىكى نيه به‌سه‌ر ئه‌و كارانه‌ى كه سوپا ده‌يكات. فه‌رمانده‌ى ئۆپه‌راسيونه‌كانى سه‌لاحه‌دين ته‌واوى پارېزگا و به‌كه كارگيريه‌كانى له به‌رپوه‌بردنى پلانى ئه‌منى شاره‌كه‌دا بى ده‌سه‌لات كردوهه، بۆيه ده‌بېئ ئه‌م باره سه‌ربازيه‌ى كه به‌ئامانجى له‌باربردنى ده‌سه‌لاتى مه‌ده‌نى شاره‌كان درووست بووه كۆتابى بېبېئ و سوپا له‌سه‌ر ديسپلينىكى سه‌ربازى ستاندار رېك بخريئته‌وه و هه‌موو فه‌رمانده‌كانيش به فه‌رمى له‌رېگه‌ى ئه‌نجومه‌نى نوينه‌رانه‌وه دابمه‌زرين وه‌ك چۆن ده‌ستوور دايئاوه.

ئه‌نجام

ئه‌گه‌ر سوپاى عىراق له‌سه‌ر بنه‌ماى ديسپلينىكى سه‌ربازى ستاندارد رېكخه‌خريئته‌وه و له مملانى سياسيه ئيوخوييه‌كان به‌دوور نه‌گريئ وره‌چاوى به‌شدارى پېنگه‌ته‌كان له رېكخستنى سوپادا نه‌كريئ و هه‌موو فه‌رمانده بالاكان ملكه‌چى چاودېرى په‌رله‌مان نه‌بن و به‌شيوه‌يكى فه‌رمى دانه‌مه‌زرين و نوينه‌رايه‌تى ته‌واوى پېنگه‌ته‌كانى ولاتى تيدا نه‌بېئ وه‌ك ئه‌وه‌ى ماده‌ى (9) ى ده‌ستوور جه‌ختى له‌سه‌ر ده‌كاته‌وه، دوورنیه بېئته وه به ئامرازى سه‌ركوتگردنى سياسى و له‌مملانىكدا به‌كار به‌يئريئ كه ئه‌مه‌ش مألويرانى ديكه به‌دواى خويدا ده‌هينئيت و عىراق وه‌ك ده‌ولت له ليوارى كه‌وتنىكى حه‌تمى نزيك ده‌كاته‌وه.